

NA POGRANICZU ŚWIATÓW

Studia z pradziejów
międzymorza bałtycko-pontyjskiego

WYDAWNICTWO POZNAŃSKIE

Na pograniczu światów

Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego
ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko
w 60. rocznicę urodzin

Redaktorzy tomu:

Józef Bednarczyk

Janusz Czebreszuk

Przemysław Makarowicz

Marzena Szmyt

Wydawnictwo Poznańskie • Poznań 2008

Spis treści

<i>Słowo od redaktorów</i>	7
<i>Spis publikacji Profesora Aleksandra Koško (oprac. Marzena Szmyt)</i>	9
Aleksandra Cofta-Broniewska, <i>Alek</i>	19
Józef Bednarczyk, <i>Pracownia obróbki bursztynu w osadzie z okresu rzymskiego w Inowrocławiu, stanowisko 100, woj. kujawsko-pomorskie</i>	21
Janusz Budziszewski, Janusz Czebreszuk, Małgorzata Winiarska-Kabacińska, Piotr Chachlikowski, <i>Grób społeczności kultury ceramiki sznurowej z Dąbrowy Biskupiej, stan. 21, pow. Inowrocław, woj. kujawsko-pomorskie</i>	31
Lech Czerniak, <i>Z badań nad neolityzacją Nizy Polski. Zagadnienie tzw. wpływów kultury rösseńskiej</i>	71
Sylwester Czopek, <i>Kilka uwag o archeozoologicznych materiałach tarnobrzeskiej kultury łużyckiej</i>	83
Lucyna Domańska, Seweryn Rzepecki, <i>Z badań nad recepcją południowo-wschodnich wzorców kulturowych w wielkodołinnych społecznościach kultury pucharów lejkowatych</i>	93
Jacek Górski, <i>Pochówki zwierząt i depozyty zwierzęce w kulturze trzcinieckiej (wstęp do problematyki)</i>	105
Ryszard Grygiel, <i>Dalszy grób ze starszej epoki brązu z Wolicy Nowej (Polówki) koło Brześcia Kujawskiego</i>	115
Iwona Hildebrandt-Radke, <i>Zróżnicowanie dynamiki przemian geosystemów Kujaw „białych” i „czarnych” w warunkach pradziejowej antropopresji</i>	123
Marcin Ignaczak, <i>Wzorce kulturowe lasu/lasostepu strefy pontyjskiej w niżowych zespołach kręgu łużyckiego</i>	141
Jacek Kabaciński, <i>Inwentarze krzemienne ze stanowisk neolitycznych Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej</i>	167
Sławomir Kadrow, <i>Uwagi na temat możliwości archeologicznej identyfikacji władzy i panowania w świetle wybranych teorii ewolucji społecznej</i>	191
Elena Г. Калечиц, <i>Бердыжская стоянка</i>	203
Любов С. Клочко, <i>Костюми племен Скіфії в контексті зв'язків з населенням Європи</i>	217
Віктор І. Клочко, <i>Торговельний шлях Буг-Бог. Про торговельний шлях, що поєднував у II тис. до Р.Х. басейни Балтійського, Чорного та Середземноморського морів</i>	239
Janusz Kruk, <i>Transport kołowy, orka i udomowienie konia – wynalazki neolitu środkowego</i>	251
Мікола Кривальцэвіч, <i>Гравіраваныя выявы і арнаментальнае аздабленне на касцяных вырабах з возера Вячэра</i>	265
Jerzy. J. Langer, Sławomir Pietrzak, <i>Archeologiczne materiały kompozytowe</i>	277
Irena Lasak, <i>Kamienne buławy kultury łużyckiej na terenie Polski</i>	289
Jerzy Libera, Jarosław Sobieraj, <i>Topory z łopatkowatym ostrzem na ziemiach wschodniej Polski</i>	301

Jan Machnik, <i>Przykłady synkretyzmu kulturowego u schyłku neolitu w świetle źródeł archeologicznych</i>	321
Przemysław Makarowicz, <i>Elitarne pochówki z kurhanu komarowskiego w Ivanju na Wołyniu – zarys możliwości interpretacyjnych</i>	333
Mirosław Makohonienko, <i>Szata roślinna i etapy rozwoju krajobrazu kulturowego Kujaw w otoczeniu stanowiska Opatowice na Wzgórzu Prokopiaka w okresie neolitu i epoce brązu – podstawy palinologiczne</i>	353
Daniel Makowiecki, Marzena Makowiecka, <i>Depozyt szczątków zwierzęcych z grobu ludności kultury amfor kulistych z Chodzieży, stan. 3. Nowe informacje</i>	371
Arkadiusz Marciniak, <i>Miejsca ceremonialne w kulturze pucharów lejkowatych na Kujawach. Kruża Podlotowa, stan. 2, i Podgaj, stan. 7A, w świetle wyników nowych badań archeozoologicznych i tafonomicznych</i>	381
Andrzej Pelisiak, <i>Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań</i>	395
Andrzej Prinke, <i>ArcheoBiogramy (AB): Internetowa baza danych i biblioteka cyfrowa, poświęcona archeologii europejskiej i jej twórcom</i>	407
Danuta Prinke, <i>Spółeczności neolitu na peryferiach kujawskiego mezoregionu kulturowego</i>	423
Agnieszka Przybył, <i>Proces czy procesy? Nowe perspektywy w rozpoznaniu topogenezy badenizacji kultury pucharów lejkowatych na Niżu Polskim</i>	451
Jarosław Rola, <i>Neolityczne szlaki i drogi Nadnotecia</i>	461
Andrzej Rozwadowski, <i>Forma, treść i podobieństwo. W kwestii ontologicznego statusu obrazów naskalnych (na przykładzie „solarnych” petroglifów Azji Środkowej)</i>	469
Małgorzata Rybicka, <i>Znaczenie południowo-wschodnich kontaktów kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych między Odrą i Wisłą. Zarys problemu</i>	483
Marzena Szmyt, <i>Podobnie choć inaczej? Ze studiów nad zróżnicowaniem reguł socjoorganizacyjnych ugrupowań kultury amfor kulistych</i>	495
Katarzyna Ślusarska, <i>Reguła i wyjątek. Wybrane aspekty obrządku pogrzebowego wspólnoty katarumbowej</i>	529
Mikhailo Ю. Відейко, <i>Трипільська культура Подніпров'я та культура люблінсько-волинської мальованої кераміки</i>	545
Piotr Włodarczak, <i>Kultura złocka i problem genezy kultury ceramiki sznurowej w Małopolsce</i>	555
Anna Zakościelna, <i>Wiórowce-sztylety jako atrybuty pozycji społecznej mężczyzn kultury lubelsko-wołyńskiej</i>	577
Przemysław Hauser, <i>Kilka uwag na temat ponadczasowości idei międzymorza</i>	593

Alek

Aleksander Kośko na studia przyszedł w 1966 roku, nie ukończywszy jeszcze 18 lat, po zdanym z wynikiem bardzo dobrym egzaminie. Na tle ówczesnej, często przyozdobionej w czerwone krawaty młodzieży zwracał uwagę swoim wyglądem i kulturą bycia. Był wówczas jedynym studentem, który przyszedł przedstawić się swojej opiekunce roku. Wybrał archeologię, kierunek wówczas mało popularny, kierując się autentycznym zainteresowaniem. Od początku I roku określił swoje szczegółowe preferencje: neolit i wczesny okres epoki brązu. Już w trakcie studiów uczestniczył w różnego rodzaju pracach badawczych: ratowniczych i stacjonarnych. Związał się z Ekspedycją Kujawską, a następnie Zespołem Badań Kujaw Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, włączając się w wieloletni program badań terenowych tego regionu. W ramach studiów nad mezoregionem kujawskim coraz bardziej krystalizowały się jego zainteresowania, mające niebawem zaowocować wyodrębnieniem charakterystycznych zespołów kulturowych, określonych mianem grupy mąteńskiej oraz grupy radziejowskiej kultury pucharów lejkowatych. Z wielkim zaangażowaniem kierował licznymi badaniami terenowymi, m.in. na stanowiskach, które na trwałe weszły do literatury przedmiotu (Inowrocław-Mątwy, stan. 1; Bożejewice, stan. 8, czy kompleks wielokulturowych stanowisk w Opatowicach na Wzgórzu Prokopiaka). Należy pamiętać, że 40 lat temu poruszanie się po terenie przebiegało czasami w dość spartańskich warunkach. Wykorzystywaliśmy w tym celu różne środki transportu, które udostępniali nam życzliwi sponsorzy i przygodni mieszkańcy. By-

wały więc wygodne samochody osobowe, ciężarówki, a zdarzył się także samochód chłodnia. Alek pogodnie znosił te niedogodności, najważniejszy był cel naukowy — ratowanie naszego dziedzictwa kulturowego.

Jedną ze sztandarowych akcji zainicjowanych na Kujawach były badania powierzchniowe, w których realizację zaangażował się szereg osób, a poczesne miejsce przypadło Aleksandrowi Kośko. Partycypował On w wykonaniu *Atlasu Kujaw*, złożonego z map w skali 1:25 000, obrazujących całokształt rejestrowanych w tym regionie znalezisk archeologicznych na 4500 punktach osadniczych. To bezprecedensowe opracowanie źródeł w skali całego regionu stanowiło podstawę wielu prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych.

W miarę postępu studiów Alek okazał się znakomitym badaczem, autorem wielu publikacji oraz dydaktykiem. Cechy te sprawiły, że wypromował wielu uczniów — naukowców zajmujących się problematyką neolitu i początków epoki brązu, którzy z czasem stali się Jego współpracownikami. Trzeba też wspomnieć o Jego zasługach edytorskich, z których najważniejsze to powołanie angielskiej serii *Baltic-Pontic Studies*, a także *Archaeologii Bimaris*, zajmujących się problemami archeologii międzymorza bałtycko-pontyjskiego.

Trudno pisać o osobach, z którymi współpracujemy na co dzień, ale dla mnie niezwykle waleczne miały i nadal mają wielogodzinne, inspirujące dyskusje z Alkiem, obecnie już dostojnym Profesorem. Z okazji jubileuszu składam Tobie, Alku, najserdeczniejsze życzenia dalszej owocnej pracy, zadowolenia z uczniów i współpracowników.